

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 3, 2018
Sayfa: 2080-2102

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[07-08-2018] – [24-09-2018]

Semüre b. Cündeb ve Hakkındaki Eleştiriler

Hikmet GÜLTEKİN

Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fak. TİB Hadis Anabilim Dalı
Asst. Prof., Usak University, Faculty of Theology, Department of Hadith
Orcid: 0000-0001-9634-4681
hikmetgultekin1@gmail.com

Abdullah ÇİMEN

Arş. Gör., Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fak. TİB Hadis Anabilim Dalı
Res. Assist., Usak University, Faculty of Theology, Department of Hadith
Orcid: 0000-0003-2069-0769
abdullah.cimen@usak.edu.tr

Öz

Semüre b. Cündeb küçük yaşlarda Müslüman olan ve Hz. Peygamber'in meclisine sık giden sahâbilerden biridir. Gençliğinin ilk yıllarında özel izinle Uhud Savaşı'na katılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'le pek çok gazveye iştirak etmiş, Rıdvân biatında bulunmuş, Muâviye b. Ebî Süfyân'ın halifeliği döneminde valilik görevi yapmıştır. Hâricilere karşı oldukça sert davranmıştır. Semüre (r.a.), Şîa'nın çok eleştirdiği sahabilerden birisidir. Kendisine Resûlullah'ın (s.a.) emrine karşı gelmek, başkasına zulmetmek, şarap satmak, adam öldürmek, Peygamber'in devesini harbe ile vurarak yaralamak, bazı ayetlerin Hz. Ali'nin aleyhinde nazil olduğu yalanını uydurmak, halkı Hz. Hüseyin'in aleyhine kışkırtmak gibi bazı suçlamalar yöneltilmiştir. Bu çalışmada onun hayatı ve kendisine yöneltilen önemli suçlamalar ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Semüre b. Cündeb, Eleştiri, Sahâbe, Hadis, Rivâyet.

Semure b. Cundeb and Criticisms about Him

Abstract

Samura Ibn Jundab became a Muslim at a young age and was one of the Sahabah (Companion) who frequently going to the Prophet's (pbuh) majlis (assemblage). In the early years of his youth, he joined the Uhud war with special permission. He also was a part of many battles with the Prophet (pbuh), the allegiance of Ridhwan and did the role of governor during the period of caliphate of Muawiyah bin Abu Sufyan. He got quite tough with the Kharijites. Samura (r.a.) was one of the most ctiticised Sahabah by the Shia. He was accused by some charges as defying the Prophet's (pbuh) order, oppressing people, selling wine, killing people, shot and wounded the Prophet's camel, to tell Ali that some verses have gone down, or incited people against Hussein. In this study, we will approach and evaluate his life and the important accusations against him.

Key words: Samura Ibn Jundab, Criticism, Companion, Hadith, Narrative.

I. SEMÜRE B. CÜNDEB'İN HAYATI HİZMETLERİ VE KİŞİLİĞİ

1. İsmi ve Nesebi

Tam adı Semüre b. Cündeb (Sahâbînin isminin yazımında *DİA* esas alınmıştır. Bazı kaynaklarda Cündüb olarak belirtilmektedir. (Zehebî, 1985, II, 146) b. Hilâl b. Harîc b. Mürre b. Hazn b. Amr b. Câbir b. Hüseyin b. Lüeyy b. Usaym b. Şemh b. Fezâre'dir (İbn Sa'd, 1990, VI, 108; İbn Hacer, 1994, III, 150). Ebû Saîd, Ebû Abdurrahmân (Buhârî, 1958, IV, 176), Ebû Abdullâh, Ebû Süleymân ve Ebû Muhammed künyeleriyle anıldığı belirtilmekle beraber Ebû Saîd künyesi ile meşhurdur. (İbn Abdilber, 1992, II, 653).

2. Doğumu, Ailesi ve Müslüman Olması

Doğum tarihinin 612 olduğunu söyleyebiliriz. İbn Kesîr Semüre ve Râfî' b. Hadîc'in Hicrî üçüncü yılda 15 yaşında olduklarını söylemektedir. Bu bilgiye göre doğum tarihi büyük ihtimalle 612 yılıdır. (İbn Kesîr, 2003, V, 353; İbn Kesîr, 1976, III, 30). Bünyamin Erul da Semüre'nin doğum tarihi hakkında "muhtemelen 612 yılında doğmuştur" demektedir. (Erul, *DİA*, "Semüre b. Cündeb" md. s., 501). Ailesi aslen Gatafanlı'dır. Fezâre kabilesine mensuptur. (İbnü'l-Esîr, 1994, II, 554). Siyâhî (İbn Kuteybe, 1981, 305) ve güzel (İbn Abdilber, 1992, I, 300) bir hanım olan annesinin Beni Fezâre veya Benî Esed'den Kelfâ bint. Hâris olduğu nakledilmektedir. (Belâzûrî, 1996, XIII, 185). Annesi, babasının vefatından sonra Semüre ile Medine'ye gelmiş, Ensar'dan Ebû Saîd el-Hudrî'nin amcası Müreyy b. Sinân ile oğlunun bakımını üstlenmek şartı ile evlenmiştir. Semüre b. Cündeb (r.a.) bu esnada küçük bir çocuktur. (İbn Abdilber, 1992, I, 300; İbnü'l-Esîr, 1994, II, 554). İbn Kuteybe (276/889) Semüre'nin gözlerinde şaşılık olduğunu söylemektedir. (İbn Kuteybe, 1981, 305). Semüre b. Cündeb (r.a.) 15 yaşlarına geldiğinde akranı olan Râfî' b. Hadîc'in iyi ok atması münasebetiyle orduya alındığını duyunca, Resûlullah'a (s.a.) (İbn Abdilber, 1992, I, 300) veya üvey babası Müreyy b. Sinân'a, Râfî' ile güreştiği takdirde onu yenebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Müreyy b. Sinân durumu Hz. Peygamber'e arz edince Resûlullâh (s.a.) güreşmelerine izin vermiş, onu yenmesi sonucunda da Uhud savaşı ordusuna Hz. Peygamber tarafından dâhil edilmiştir. (Vâkıdî, 1984, I, 216). Resûlullah'ın (s.a.) Semüre'yi orduya katılmaya kabul ettiği, Raffî b. Hadîc'in parmakları ucunda doğrularak boyunu uzun göstermesi sonucu onu da kabul ettiği şeklinde başka bir rivâyet daha vardır. (İbn Kesîr, 1976, III, 30).

Kaynaklarda Semüre b. Cündeb'in (r.a.) eşine dair bir bilgi tespit edilemezken, Saîd, Abdurrahmân, Abdullâh, Süleymân, Muhammed, Mutarrif, Ahmed isminde oğullarının (İbnü'l-Esîr, 1994, II, 554) ve Ümmü Sâbit adında da bir kızının ismi geçmektedir. (Belâzûrî, 1996, VI, 440).

3. Gençlik Yılları ve Hz. Peygamberle Münasebetleri

Semüre b. Cündeb (r.a.) henüz çocuk yaşlarında müslüman olduktan sonra ilk gençlik yıllarında Resûlullah'ın (s.a.) meclisinde çokça bulunmuş, ondan duyduğu hadisleri titizlikle ezberlemeye gayret etmiştir. Kendisine nispet edilen sahîfenin olması onun yazmayı öğrendiğine ve ezberlediği hadisleri yazdığına da işaret etmektedir (Rifat Fevzî Abdülmuttalib, Mısır ts, 60; Rifat Fevzî Abdülmuttalib, Medine ts, 51; Muhammed Accâc el-Hatîb, 1980, I, 348).

Kendisi Hz. Peygamber'in ilim meclislerine katıldığı günleri bir keresinde şöyle anlatmaktadır: "Allah resulü (s.a.) zamanında gençlik yaşına yakın bir çocuktum. Sıklıkla onun yanına giderek sözlerini ezberlerdim. Onun sözlerini benim anlatmama şu sahâbiler engel oluyor. Onların bildikleri benden daha çoktu, çünkü onlar benden (yaşça) büyüktüler. Size Allah resûlü (s.a.) ile kıldığım bir cenaze namazı anlatayım; Ümmü Ka'b nifastan dolayı ölünce onun cenaze namazını kıldık. Resûlullah (s.a.) namaz kılarken cenazeyi ortaladı." (Buhârî, "Hayız", 29; Müslim, "Cenaze", 88).

Semüre (r.a.) Hz. Peygamber döneminden şu anılarını anlatmaktadır:

"Allah resûlüyle (s.a.) otururken hacamat yapan birisini yanına çağırды, çok geçmeden adam geldi. Usturasını çıkarıp ucu ile Peygamber'in ensesini kesmeye başladı. Allah resûlünün (s.a.) kanı adamın hazırladığı kaba dökülmeye başladı. Derken o esnada bir bedevi içeri girdi, hacamat yapmanın ne olduğunu bilmediğinden Hz. Peygamber'i kanlar içinde görünce çok korktu. "Ya Resûlallah! Buna niçin izin veriyorsun, adam vücudunuzu kesiyor" diye sorunca Peygamber (s.a.), 'Bu hacamattır' buyurdu. Adam: 'Hacamat nedir?' diye tekrar sorduğunda Hz. Peygamber, 'Hacamat güzel bir tedavi metodudur' buyurdu. (Ahmed b. Hanbel, 2001, XXXIII, 290).

"Semüre (r.a.) Peygamberle birlikte yağmur duasına katılmış ve onun şöyle dua ettiğini nakletmiştir: "Allâhım! Yağmurunu, bereketini topraklarımıza indir. Onu güzelleştir, bize rızık ver. Sen rızık verenlerin en hayırlısıdır." (Taberânî, 1994, VII, 268).

"Ensâr'dan bir çocukla birlikte hedeflerimize ok atarken bakanın gözünde güneş iki üç mızrak boyuna ulaşınca, Tennûme bitkisi gibi oluncaya kadar karardı (kendisinde ve meyvelerinde hafif siyahlık bulunan bir bitkidir. (bk. İbnü'l-Esîr, ts, I, 199.) Birimiz arkadaşına; "Haydi mescide gidelim. Vallahi güneşin bu hali, Resûlullah'da (s.a.) ümmeti hakkında yeni bir şey meydana getirecek" dedi ve koşarak gittik. Bir baktık ki Allah resûlü (s.a.) mescitte öne geçip namaz kılıyordu. Daha önceki namazlarında en uzun kıyamı gibi kıyamda tuttu bizi. Onun sesini işitmiyorduk. Daha sonra bize önceki namazlarındaki en uzun secdesi gibi secde yaptırdı, yine sesini işitmedik. Diğer rekâta da aynısını yaptı. Güneşin tekrardan açılması ikinci rekâttaki oturuşuna tevafuk etti. Daha sonra selam verdi, kalkıp Allah'a hamd u sena,

Allah'tan başka ilâh olmadığına, kendisinin O'nun kulu ve resûlü olduğuna şehâdet etti. Sonrasında ravi Ahmed b. Yûnus, Resûlullah'ın (s.a.) irad ettiği hutbeyi nakletmiştir (Ebû Dâvud, "İstiskâ", 5). O Allah resûlünün (s.a.) A'lâ ve Ğâşiye sûrelerini Ramazan ve Kurban bayramı namazlarında (Ahmed b. Hanbel, 2001, XXXIII, 268, 331, 372) ve Cuma namazında okuduğunu da nakletmiştir (Ahmed b. Hanbel, 2001, XXXIII, 325, 334; Taberânî, 1994, VII, 268).

Semüre (r.a.) Peygamber'in (s.a.) bir mucizesi olarak da şu olayı anlatmaktadır:

"Resûlullah (s.a.) ile birlikte otururken bir tencere tirit yemeği getirildi, Allah resûlü (s.a.) ve etrafındaki ashab ondan yemeye başladı. Bir grup sahâbî doyunca kalkıyor, başka bir grup oturuyordu. Bu durum neredeyse akşama kadar devam etti. Onu dinleyen birisi: 'Yemeğe takviye yapılmıyor muydu?' diye sordu. O da şöyle cevap verdi: "Yeryüzünden gelen bir takviye soruyorsan hayır yapılmıyordu, ama semadan yapıyordu." (Ahmed b. Hanbel, 2001, XXXIII, 316, 361; Tirmizî, "Menâkıb", 7. Tirmizî hadisle ilgili hasen sahih değerlendirmesini yapmış, Elbânî ise sahih demiştir. Ayrıca bk. İbn Kesîr, 2003, VIII, 648).

4. Hizmetleri

Semüre b. Cündeb'in (r.a.) Uhud Gazvesine katılma arzusu ve cesareti İslam'a ve Müslümanlara hizmetleri konusunda yeterli kanaat oluşturmakla birlikte Resûlullah (s.a.) döneminde pek çok gazveye katıldığı kaynaklarda geçmektedir (İbnü'l-Esîr, 1994, II, 554). Onun Bey'atürrihvân'a katılanlar arasında olduğu da nakledilmektedir. (Erul, DİA, "Semüre b. Cündeb" md. s., 501). Resûlullah (s.a.) sonrası dönemde önceleri Kûfe'de yaşadığı daha sonra Basra'dan bir ev alarak oraya yerleştiği nakledilmektedir. (Beğavî, 2000, III, 207).

Ziyâd b. Ebîh'e Basra valisi iken aynı anda Kûfe valiliği görevi de verilince o altı ay Basra'da altı ay Kûfe'de bulunur, hangi şehre gidiyorsa diğerinde Semüre'yi yerine vekâleten altışar aylık dönemlerle yönetici olarak bırakırdı (Halîfe b. Hayyât, 1976, s. 219; İbn Sa'd, 1990, VI, 108; Buhârî, 1958, IV, 176). Ziyâd b. Ebîh'in ölümünden sonra dönemin halîfesi Muâviye b. Ebî Süfyân (ö. 60/680) onun bu göreve devam etmesini istemiş böylece 18 ay daha Basra valiliği hizmetine devam etmiştir. (Taberî, 1967, V, 234). Ancak valiliği döneminde Muâviye'ye sadâkatine rağmen görevden azledilip yerine Abdullah b. Amr b. Ğaylân getirilmiştir. (İbn Kesîr, 2003, XII, 52). Semüre b. Cündeb (r.a.) görevden azledilmesine sinirlenerek kızını Muhtar es-Sekaffî (ö. 67/687) ile evlendirmiş ve Muhtar'la ilişkilerini güçlendirmiştir. (Erul, DİA, "Semüre b. Cündeb" md. s., 501). Mus'ab, Muhtar es-Sekaffî'nin iki hanımını; Ümmü Sâbit bnt. Semüre b. Cündeb'i ve Amra bnt. Numân b. Beşîr'i çağırır ve onlara Muhtar hakkındaki görüşlerini sordu. Ümmü Sâbit "Biz onun hakkında senin söylediğini söylüyoruz" deyince onu bıraktı. İbnü'l-

Esîr, 1965, IV, 275; İbn Kesîr, 2003, VIII, 318). O, valiliği döneminde Müslümanları tekfir edip cinayetler işleyen hâricîlere karşı sert bir tutum içinde olmuş bundan dolayı da onların tepkisini çekmiştir. (İbn Kesîr, 2003, IX, 228).

Mescid yapımına önem veren Semüre b. Cündeb (r.a.) oğluna yazdığı mektupta ona şu tavsiyede bulunmuştur: “Allah resûlü (s.a.) bize bulunduğumuz yerlere mescid yapmamızı emrederdi. Ayrıca onu temiz ve sanatkârane yapmamızı ve temiz tutmamızı tavsiye ederdi.” (Ebû Dâvud, “Salât”, 13).

Muâviye b. Ebî Süfyân’ın halifeliği döneminde Kûfe veya Basra’da 58 (İbn Abdilber, II, 654), veya 59 (İbnü’l-Esîr, 1994, II, 554) yılının sonlarında veya 60 yılının başlarında vefat etmiştir. (Buhârî, 1958, IV, 176).

5. Kişiliği ve Rivâyetlerinin Değeri

Semüre b. Cündeb’in (r.a.) Ensâr’ın dostlarından olduğu nakledilmektedir. (İbn Sa’d, 1990, VI, 108). Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/729), onun çok güvenilir birisi olduğunu, İslâm’ı ve Müslümanları seven bir şahsiyet olduğunu söylemektedir. (İbn Abdilber, II, 654; Zehebî, 1993, IV, 234). Hasan el-Basrî (ö. 110/729) ve İbn Sîrîn’in onu övdüğü belirtilmektedir. (İbn Hacer, 1994, III, 150). Ayrıca onun Hz. Peygamber döneminde hadisleri çokça ezberleyen sahâbîlerden olduğu nakledilmektedir. (İbn Abdilber, II, 654). Onun sahîfe sahibi bir sahâbî olduğu ve oğullarına bıraktığı risâlesi göz önüne alındığında, ezberlediği hadisleri ayrıca yazdığı da anlaşılmaktadır. (Ahmed b. Muhammed Humeyd, ts, 72; Necm, 1979, 36). Hatta onun bu risâlesi için İbn Sîrîn: “Semüre b. Cündeb’in (r.a.) oğullarına yazdığı risâlede çok ilim vardır” demektedir. (İbn Abdilber, II, 654). Onun bu risâlesini kendisinden Hasan el-Basrî, Süleymân b. Semüre ve Muhammed b. Sîrîn nakletmiştir. (A’zamî, 1985, I, 111, 112). Aynı nüsha, Süleymân’dan oğlu Hubeyb tarafından rivâyet edilmiş ondan da amcasının oğlu Ca’fer b. Sa’d b. Semüre nakletmiştir. Ebû Dâvud ve İbn Mâce’nin *Sünen*’lerinde, bu isnadla Semüre’den gelen hadisler görülmektedir. (Koçyiğit, 1967, s. 32).

Kaynaklarda Semüre b. Cündeb’in (r.a.) Hz. Peygamber’den 123 hadis naklettiği belirtilmektedir. (İbn Hazm, 1990, s. 36). Sahîh-i Buhârî’de 10’dan fazla, Sahîh-i Müslim’de 12 hadisi bulunmakta olup, hadislerin bazıları her iki Sahîh’te de yer almaktadır. Ayrıca Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241/855) *el-Müsned*’inde 190, Taberânî’nin (ö. 360/970) *el-Mu’cemü’l-kebir*’inde 356, Hâkim’in (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*’inde otuzu aşkın rivâyeti bulunmaktadır. (Erul, DİA, “Semüre b. Cündeb” md. s., 502). Semüre b. Cündeb; Ebû Ubeyde b. Cerrâh’tan hadis nakletmiş, kendisinden de oğulları Saîd ve Süleymân olmak üzere, Şa’bî, Ebû Kılâbe el-Cermî, Abdullâh b. Büreyde, İbn Sîrîn, Ebû Recâ’ el-Utâridî, Ebû Nadre ve Hasan el-Basrî gibi muhaddisler namaz, hayz ve daha başka konularda rivâyette bulunmuşlardır. (Gülâbâdî, 1987, I, 342; Mizzî, 1980, XII, 131; İbn Hacer, 1908, IV, 236).

Rivâyet ettiği hadislerin konu olarak dağılımına bakıldığında; namaz, zekât, oruç, cenâze, ahkâm, kurban, akîka ve diyetler gibi ahkâma dair konular ağırlıklı kısmı oluşturmaktadır. Ayrıca yeme içme, alışveriş, nikâh, edep, libâs, mescidler, rüyalar gibi muamelât çerçevesinde değerlendirilebilecek konularda da hadis naklettiği görülmektedir. Rivâyetleri içerisinde ilim, fezâil, fiten, cihâd, tıb, târîh ve kıyâmet gibi konularla ilgili hadisler de bulunmaktadır. (er-Rahmânî, 1981, 42-420). Semüre b. Cündeb'in (r.a.) rivâyet ettiği hadislerin oldukça geniş bir konu indeksine sahip olması, onun hadis rivâyetinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle rivâyetlerinin ağırlıklı olarak fikhî konularda olması, onun fıkha olan ilgisi ile alakalı olmalıdır. Rivâyetleri güvenilir kaynaklarda yer almaktadır.

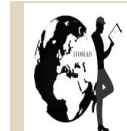
II. SEMÜRE B. CÜNDEB'E YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Semüre b. Cündeb (r.a.) özellikle Şîa tarafından çokça eleştirilmiş ve bazı suçlamalara maruz kalmıştır. Bu eleştirileri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Şarap satmış ve bu sebeple de Hz. Ömer onu lanetlemiş ve kınamıştır.
2. Ensâr'dan bir zatın bahçesinde bulunan hurma ağacı sebebiyle onun harîm-i ismetini çiğnemiş ve ona zulmetmiştir. Ensârî zatın şikâyeti üzerine Resûlullah (s.a.) aralarını bulmak ve sorunu çözmek için bazı teklifler sunmuş ama o bu teklifleri kabul etmeyerek Hz. Peygamber'e karşı gelmiştir.
3. Resûlullah'ın (s.a.) "*Sizin son öleniniz atıştıdır*" dediği gruptan son ölen kişidir. Böylece onun cehennem ehlinde olduğu bizzat Resûlullah (s.a.) tarafından haber verilmiştir.
4. Basra emirliği esnasında pek çok kişiyi öldürmüştür.
5. Para karşılığında bazı ayetlerin Hz. Ali aleyhinde nâzil olduğu yalanını uydurmuştur (İbn Ebi'l-Hadîd, 1996, IV, 73). İbn Ebi'l-Hadîd'den naklen Muhsin el-Emîn'de bu bilgiyi eleştirmeden vermektedir (bk. Muhsin el-Emîn, ts., I, 334).
6. Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye geldiği sırada insanları ona karşı çıkmaya ve savaşmaya teşvik etmiştir. (el-Mâzenderânî, ts, III, 412).
7. Resûlullah'ın (s.a.) devesinin başına vurup (Küleynî, 1947, VIII, 332.) yaralamış ve deve de onu Resûlullah'a (s.a.) şikâyet etmiştir. Şimdi bu iddiaların önemli olanlarını incelemeye çalışalım:

1. Şarap Sattığı İddiası

Semüre b. Cündeb'in (r.a.) içki sattığına dair rivâyetler başta Buhârî (Buhârî, "Büyû", 103.) ve Müslim (Müslim, "Müsâkat" 72.) olmak üzere pek çok kaynaktan geçmektedir. (Rivâyetin tahrîci için ayrıca bk. Nesâî, "Fera' ve'l-atîre", 8; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XIV, 146; Ebû Avâne, *Müstahrec*, III, 371).

Yapılan suçlamaların en sağlam kaynaklara dayanana budur. Rivâyetler muhtevâ olarak aynı içeriğe sahip olduğu için biz Buhârî ve Müslim'in *es-Sahîh*'lerindeki rivâyetler üzerinden değerlendirme yapacağız.

Buhârî'nin rivâyeti

حَدَّثَنَا الْحَمِيدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ دِينَارٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي طَاوُسٌ، أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَقُولُ: بَلَغَ عُمَرَ بْنِ الْحَطَّابِ أَنَّ فُلَانًا بَاعَ حَمْرًا، فَقَالَ: قَاتَلَ اللَّهُ فُلَانًا، أَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ حَرَمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ، فَجَمَلُوهَا فَبَاعُوهَا»

Buhârî'nin, Humeydî> Süfyân b. 'Uyeyne>Amr b. Dînâr >Tâvus b. Keysân > İbn Abbâs tarîkiyle naklettiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Hz. Ömer'e falancanın içki sattığı ulaştı da Ömer: "Allah o falan kişiyi öldürsün. O Resûlullah'ın (s.a.): 'Allah Yahûdîlere lanet etsin! Onlara iç yağları haram kılınmıştı, bunun üzerine onlar bu yağları eritip sattılar' buyurduğunu bilmiyor mu?" (Buhârî, "Büyû", 103).

Râvilerin İncelenmesi

1. Abdullâh b. Abbâs (ö. 68/687)

Künyesi Ebû Abbâs olan Abdullâh, Hz. Peygamber'in amcası Abbâs b. Abdülmuttalib'in oğludur. Hicretten üç yıl önce doğduğu nakledilmektedir. Hz. Peygamber'in vefatında on üç veya on beş yaşında bir genç olan İbn Abbâs, naklettiği bin altı yüz altmış rivâyetle Hz. Aişe'den sonra muksirûnun beşincisidir. (Koçyiğit, 1967, s. 38).

Abdullâh b. Abbâs, Hz. Peygamber'den, Hz. Ömer, Hz. Ali, Muâz b. Cebel, babası Abbâs, Abdurrahman b. Avf, Übey b. Kâ'b ve Zeyd b. Sâbit gibi sahâbîlerden nakletmiştir. Kendisinden ise azâdlısı İkrime, Saîd b. el-Müseyyeb ve Urve b. ez-Zübeyr başta olmak üzere Şa'bî, Ubeydullâh b. Abdullâh b. Utbe, Atâ b. Ebû Rebâh, Süleymân b. Yesâr, Tâvus b. Keysân gibi muhaddisler nakilde bulunmuşlardır. Ayrıca Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik gibi sahâbîler de ondan hadis rivâyetinde bulunmuşlardır. (Mizzî, 1980,XV, 155). Hicretin 68. yılında Tâif'te vefat etmiştir. (İbn Hacer, 1994,IV, 131).

2. Tâvus b. Keysân (ö. 106/725)

Tâvus b. Keysân, Ebû Abdurrahmân künyesi ile bilinir. (İbn Sa'd, 1990, VI, 66). Zeyd b. Sâbit, Hz. Âişe, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Abbâs gibi sahâbîlerden hadis nakletmiştir. Kendisinden ise Üsâme b. Zeyd, Amr b. Dînâr ve Süleymân et-Teymî gibi muhaddisler rivâyette bulunmuştur. (Zehebî, 1985, V, 39). Yahyâ b. Maîn hakkında "onun gibisini görmedim" demiştir. (Zehebî, 1992, I, 512.) İbn Hacer onu sika ve fakîh terimleriyle tevsîk etmiştir. (İbn Hacer, 2009, s. 281).

3. Amr b. Dînâr (ö. 126/744)

Künyesi Ebû Muhammed olan Amr b. Dînâr'ın İbn Bâzân'ın kölesi olduğu rivâyet edilmektedir. Abdullâh b. Abbâs, Câbir b. Abdillâh ve Enes b. Mâlik

gibi sahâbîlerden hadis almış, kendisinden ise Katâde b. Diâme, Zührî ve Eyyûb es-Sahtiyânî gibi âlimler nakilde bulunmuşlardır. (Mizzî, 1980, XXII, 5-8). Süfyân b. 'Uyeyne: "Abdullâh b. Abbâs'ın ilmini Amr'dan daha çok bilen bir kimse bilmiyorum" demiş (Buhârî, 1958, VI, 328), ayrıca onu Mekke ehlinin en bilgisi olarak nitelemiştir. (İbn Ebî Hâtim, 1953, VI, 231). 'İclî ('İclî, 1985, II, 175) ve İbn Ebî Hâtim (İbn Ebî Hâtim, 1953, VI, 231) onun sika olduğunu belirtmiş, Zehebî de onu el-imâmü'l-kebîr, hâfız terimleriyle nitelemiştir. (Zehebî, 1985, V, 300).

4. Süfyân b. 'Uyeyne (ö. 198/814)

Künyesi Ebû Muhammed olan Süfyân b. 'Uyeyne Kûfe'lidir. Mekke'de ikâmet etmiştir. (Buhârî, 1958, IV, 94). Esved b. Kays, Süfyân es-Sevrî, Süleymân et-Teymî, A'meş, Şu'be b. Haccâc, Abdullah b. Dînâr, Amr b. Dînâr, Ma'mer b. Râşid gibi âlimlerden hadis almıştır. Kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Hammâd b. Zeyd, Züheyr b. Harb, Süfyân es-Sevrî, Vekî' b. Cerrâh, Şu'be b. Haccâc, Abdullâh b. Mübârek, Abdurrahmân b. Mehdî, Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ali b. Medînî, Kuteybe b. Saîd gibi muhaddisler hadis nakletmişlerdir. (Mizzî, 1980, XI, 178-188). 'İclî sika ve sebt ('İclî, 1985, I, 417), İbn Ebî Hâtim sebt (İbn Ebî Hâtim, 1953, IV, 226), İbn Hibbân sika (İbn Hibbân, 1973, VI, 403) terimleriyle niteleyerek ta'dîl etmişlerdir.

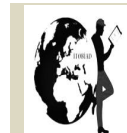
5. Humeydî (ö. 219/834)

Humeydî nisbesi ile meşhur olan Abdullâh b. Zübeyr Mekkelidir. (İbn Sa'd, 1990, VI, 44). Süfyân b. 'Uyeyne'nin meclisinde on dokuz sene bulunduğu nakledilmektedir. (Buhârî, 1958, V, 97). Süfyân b. 'Uyeyne, Vekî' b. Cerrâh ve İmâm Şâfiî gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Buhârî, Ebû Zür'a er-Râzî ve Muhammed b. Yahyâ ez-Zühîlî gibi âlimler nakilde bulunmuştur. (Mizzî, 1980, XIV, 513). İbn Ebî Hâtim onu sika (İbn Ebî Hâtim, 1953, V, 57.), Zehebî de imâm, hafız, fakîh ve şeyhu'l-Harem ifadeleriyle ta'dîl etmiştir. (Zehebî, 1985, X, 616).

Müslim'in rivâyeti

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: بَلَغَ عَمْرٌو أَنَّ سَمْرَةَ بَاعَ حَمْرًا، فَقَالَ: قَاتَلَ اللَّهُ سَمْرَةَ، أَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ، حَرَمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ، فَجَمَلُوهَا، فَبَاعُوهَا»

Müslim'in, İbn Ebî Şeybe > Züheyr b. Harb > İshâk b. İbrâhîm = İbn Ebî Şeybe > Süfyân b. 'Uyeyne > Tâvus b. Keysân > İbn Abbas tarîkiyle naklettiğine göre İbn Abbâs şöyle demektedir: Hz. Ömer'e Semüre'nin içki sattığı haberi ulaştı da şöyle dedi: "Allah Semüre'yi öldürsün! O Resûlullah'ın (s.a.): 'Allah Yahûdîlere lanet etsin! Onlara iç yağları haram kılınmıştı, bunun üzerine onlar bu yağları eritip sattılar' buyurduğunu bilmiyor mu?" (Müslim, "Müsâkât" 72).

Râvilerin İncelenmesi

1. Abdullâh b. Abbâs (ö. 68/687-88)
2. Tâvus b. Keysân (ö. 106/725)
3. Amr b. Dînâr (ö. 126/744)
4. Süfyân b. 'Uyeyne (ö. 198/814)
5. İshâk b. İbrâhîm (ö. 238/852)- 5. 2. Züheyr b. Harb (ö. 173/789)- 5. 3. İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849-50)

5.1. İshâk b. İbrâhîm (ö. 238/852)

İlk dört ravi önceki hadisin de ricali olduğu için tekrar etmedik. Ebû Ya'kûb künyesi ile bilinen İshâk b. İbrâhîm'in meşhur adı İshâk b. Râhuye'dir. (İbn Ebî Hâtim, 1953, II, 209). İsmâil b. Uleyye, Süfyân b. 'Uyeyne, Abdullâh b. Mübârek, Abdullâh b. Vehb gibi pek çok muhaddisten hadis nakletmiştir. Kendisinden ise İbn Mâce dışındaki Kütüb-i sitte müellifleri ve daha pek çok muhaddis hadis rivâyet etmişlerdir. (Mizzî, 1980, II, 375-377). Ahmed b. Hanbel, hakkında: "Irak'ta onun bir benzerini görmedim" demiş, Ebû Hâtim de onun Müslümanların imamlarından biri olduğunu belirtmiştir. (İbn Hacer, 1908, I, 218). Zehebî de onu el-imâmü'l-kebîr, doğunun imamı ve seyyidü'l-huffâz terimleriyle ta'dîl etmiştir. (Zehebî, 1985, XI, 358).

5. 2. Züheyr b. Harb (ö. 173/789)

Künyesi Ebû Hayseme olan Züheyr b. Harb'ın Benî Harîş'in kölesi olduğu nakledilir. (İbn Sa'd, 1990, VII, 253). Yahyâ b. Maîn'e sorulduğunda onun kabîlesine yeteceğini söylemiştir (İbn Ebî Hâtim, 1953, XI, 488-490). Süfyân b. 'Uyeyne, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Yezîd b. Hârûn gibi âlimlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Tirmizî dışındaki Kütüb-i sitte müellifleri hadis rivâyet etmiştir. Yahyâ b. Maîn ve Nesâî sika, Ebû Hâtim sadûk terimleriyle nitelemiştir. (Zehebî, 1985, XI, 122).

5. 3. İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849-50)

Asıl adı Abdullah b. Muhammed olmakla berâber o İbn Ebî Şeybe lakabıyla meşhûr olmuştur. İsmâil b. Uleyye, Süfyân b. 'Uyeyne ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî gibi pek çok muhaddisten hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd es-Sicistânî gibi pek çok âlim hadis almışlardır. (Mizzî, 1980, XVI, 34-37). Ebû Zür'a, İbn Ebî Şeybe gibi hıfzeden başka birisini görmediğini belirtmiştir. (İbn Hacer, 1908, XI, 2-4). Ebû Hâtim, İbn Ebî Şeybe hakkında sika demiş (İbn Ebî Hâtim, 1953, V, 160), 'İclî de onun hadis hâfızı olduğunu belirtmiş ve güvenilir olduğunu söylemiştir. ('İclî, 1985, II, 57). Zehebî ise onu imâm, seyyidü'l-huffâz terimleriyle nitelemektedir. (Zehebî, 1985, XI, 122).

Rivâyetin İsnad Bakımından Değerlendirilmesi

Buhârî ve Müslim'in naklettiği hadisin senedinde bulunan râvilerin biyografilerine dair bilgilere bakıldığında, râviler arasında hoca talebe ilişkisi dikkatimizi çekmekte, vefat tarihleri itibariyle senedin ittisâline halel getirecek bir unsur bulunmamaktadır. Dolayısıyla hadisin isnadının her iki rivâyette de muttasıl olduğunu söyleyebiliriz. Rivâyeti nakleden râvilerin tamamının güvenilir olup, münekkit âlimler tarafından çeşitli ifadelerle tevsik edilmişlerdir. Bu itibarla rivâyet isnad bakımından sahihtir.

Rivâyetin Metin Bakımından İncelenmesi

Buhârî'nin rivâyetinde Semüre (r.a.)'in adı açıkça zikredilmemekte ancak Müslim'in rivâyetinde isim Semüre b. Cündeb olarak zikredilmektedir. Devamında Buhârî'nin rivâyetinde Ömer b. Hattâb'a falanın içki sattığı ulaştığında, Ömer b. Hattâb: "Allah o falan kimseyi öldürsün!" şeklinde yer alan ifade, Müslim'in rivâyetinde Ömer b. Hattâb'a Semüre'nin içki sattığı ulaşıncaya Ömer b. Hattâb: "Allah Semüre'yi öldürsün!" şeklinde yer almaktadır. Bir diğer farklılık da Buhârî rivâyetinde Hz. Ömer'in sözü "Allah Yahûdîlerin canını alsın" şeklinde geçerken aynı ifade, Müslim'in rivâyetinde "Allah Yahûdîlere lânet etsin" şeklinde geçmektedir. Manayla rivâyeti tecviz eden birisi olarak Buhârî'nin sahabe ismini saygıdan veya Şîhlerin sahabe düşmanlığına destek olmamak düşüncesiyle gizlediği düşünülebilir.

İbn Hacer (ö. 852/1448) rivâyeti şerh ederken şu ifadelerle yer vermektedir: "İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Kurtubî (ö. 656/1258) ve daha başkaları Semüre'nin şarap satmasının keyfiyeti konusunda üç farklı yorumla ihtilaf etmişlerdir:

1. O, bu şarapları ehl-i kitaptan cizye olarak aldı ve onların bu şekilde satışının caiz olduğuna inanarak sattı. Bu İbnü'l-Cevzî'nin, İbnü Nâsır'dan naklettiği görüştür.
2. O, Şarap yapılabilen sıkılmış meyve suyu satıyordu. Bunu Hattâbî söylemiştir. Sıkılmış meyve suyu ile şarap kastedilirdi. Üzüm denildiğinde de şarap anlaşılırdı. Hattâbî (ö. 388/998), "İçkinin haram olduğu sözü yayıldıktan sonra Semüre'nin içki sattığını zannetmiyorum. Onun sattığı mutlaka meyve suyudur."
3. Semüre b. Cündeb (r.a.) şarabı sirkeye çevirip sattı. Aynî (ö. 855/1451) de bu görüşleri aynen nakledip devamla şunu da zikretmektedir: İsmâîlî'nin *el-Medhal* isimli eserinde zikrettiğine göre; Muhtemeldir ki Semüre (r.a.) şarabın haramlığını biliyor ancak satılmasının haram olduğunu bilmiyordu. Eğer Semüre bunu bilerek yapmış olsaydı Hz. Ömer (r.a.) onu işinde bırakmaz ve azlederdi..." (İbn Hacer, 1959, IV, 415; Aynî, ts., XII, 36-37). İbn Hayyât *Târîh*'inde Hz. Ömer'in vali ve memurlarının adını saymaktadır. Onun verdiği bilgilere göre Semüre (r.a.) Hz. Ömer'in atadığı vali veya amillerden birisi değildir. Bu durumda hangi görevden azledilmemiş olduğu biraz kapalı durmaktadır. (bk. Halîfe b. Hayyât, 1985, 153-156).

Diğer Buhârî şârihlerinin de özellikle onun sirkeye dönüştürüp sattığını, sıkılmış meyve suyu sattığını söylemesi bu yorumları güçlü hâle getirmektedir. (İbnü'l-Mülakkin, 2008, XIV, 558; Kastallânî, 1905, IV, 106; Suyûtî, 1998, IV, 1582). Aynı değerlendirmeleri Ahmed Davudoğlu da Müslim şerhi'nde zikretmektedir. (Davudoğlu, 1979, VIII, 4496).

Araplar üzümü de hamr diye tesmiye ederlerdi. İbn Sîde, “Sanırım bu şarabın üzümünden olmasından kaynaklanmaktadır” demektedir. Bunu Ebû Hanîfe nakletmiştir ki Yemen lügatidir. Kur’ân-ı Kerîm’de yedi yerde geçen *hamr*/hamr kelimesi (Bakara, 2/219; Mâide, 5/90, 91; Muhammed, 47/15; Yûsuf, 12/36, 41; Nûr, 24/31 (Nûr, 24/31’de başörtüsü manasına kullanılmıştır). (M. Fuâd Abdulbâki, 1987, 245) Yûsuf Sûresi’nin 36. âyetinde *üzüm* manasına gelmektedir:

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٌ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أُحْمَلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِينَا
بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ.

“Onunla birlikte zindana iki genç de girdi. Onlardan biri: “Ben rüyamda şarap (yapmak için üzüm) sıkığımı gördüm” dedi. Diğeri ise, “Ben de rüyamda başımın üstünde kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm dedi. Bize bunun yorumunu haber ver. Muhakkak ki biz seni muhsinlerden birisi olarak görüyoruz” (dediler).” (Yûsuf, 12/36).

Yine Muhammed Sûresi’nin 15. âyetinde de *sarhoşluk vermeyen içecek* manasında kullanılmıştır.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ
مَصْفًى وَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ.

“Muttakilere vâdedilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap (hamr) ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır. Onlar için orada meyvelerin her türünden ve Rablerinden bir mağfîret vardır. Bunların durumu, ateşte temelli kalacak olan ve bağırsaklarını parçalayan kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?” (Muhammed, 47/15/). (Ayette geçen *hamr* kelimesinin sarhoşluk vermeyen şarap manasında kullanıldığına dair bk. ez-Zeccâc, *Me’âni'l-Kur’ân ve i’râbuhu*, V, 9).

Semüre hadisinde geçen hamr hakkında Hattâbî şöyle demektedir: Semüre şarap yapanların kullandığı üzüm suyunu satmıştır. Sonunda şaraba dönüştüğünden mecazen ona da *hamr* denilmiştir. Onu satmak mekruh olduğu için Hz. Ömer, Semüre’ye karşı garazkâr konuşmuştur. (ez-Zebîdî, 1973, XI, 210).

Zebîdî, “Şimdi şeyhimizin *bu söz gariptir*” sözü sana açıklanmış oldu” demektedir. (ez-Zebîdî, 1973, XI, 211).

Buradan da anlaşılmaktadır ki Hz. Ömer’in sözünün olaya şahit olanlar için değilse bile, sonradan duyanlar için yanlış anlamaya müsait kapalı bir yönü

bulunmaktadır. Bilinen şârihlerin hiç birisi Semüre (r.a.)'ı sarhoşluk veren şarap satmakla suçlamamışlardır.

2. Ensâr'dan Bir Zâtın Harîm-i İsmetini İhlal Ettiği ve Resûlullah'ın Emrine Uymadığı İddiası

Ebû Dâvûd (Ebû Dâvud, "Kazâ", 31), Küleynî (Küleynî, 1947, V, 292) (ö. 329/941) ve Şeyh Sadûk (ö. 381/991)'un (Şeyh Sadûk, 2008, III, 462) naklettiği, Şîa'nın sahabe aleyhine dillendirdiği konulardan birisi de Semüre b. Cündeb'in (r.a.) Ensâr'dan birisi ile yaşadığı söylenen bir olaydır. Buna göre Semüre b. Cündeb'in (r.a.) Ensâr'dan birinin bahçesinde tek bir hurma ağacı varmış. O zat ve ailesi de o bahçede kalıyormuş. Semüre, kendisine ait olan ağacın yanına gidip geliyor, bahçe sahibi de bundan rahatsız oluyormuş. Semüre'den bu ağacı kendisine satmasını istemiş, kabul etmemiş. Başka bir yere götürmesini teklif etmiş, bunu da kabul etmemiş. Bunun üzerine o zat Hz. Peygamber'e gidip durumu anlatmış. Resûlullah (s.a.) o ağacı Ensâr'dan olan zata satmasını isteyince de kabul etmemiş. Ağacı başka bir ağaçla değiştirmesini istemiş, o bunu da kabul etmemiş. Semüre'yi teşvik için; "Onu bu bahçenin sahibine bağışla, (karşılığında) sana şöyle şöyle (ecir) var" demiş. Yine kabul etmeyince; "Sen zarar vermektensin!" demiş ve (bahçe sahibi olan) Ensârî'ye de: "Git, onun ağacını sök!" buyurmuştur (Ebû Dâvud, "Kazâ", 31. Bunu sadece Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir. Elbânî hadisi zayıf olarak değerlendirmiştir. (bk. Ebû Dâvud, 2009, III, 315 dipnotu). Küleynî'nin nakline göre rivâyetin sonunda لا ضرر ولا ضرار ibaresi vardır. Dolayısıyla Şîi kaynaklara لا ضرر ولا ضرار hadisinin sebeb-i vürudu bu anlatılan olaydır.

Hattâbî'ye göre ağacı sök emri bahçe sahibinin zararını engellemek için bir tehdit mahiyetindedir. Yoksa ağacı git gerçekten sök manasına bir emir değildir (Hattâbî, 1932, IV, 184).

Bu hadisin verdiğimiz üç kaynak içerisinde senedi en sorunsuz gözükeni Ebû Dâvûd'un senedir: Süleymân b. Dâvûd el-'Atekî>Hammâd>Vâsıl (Ebû 'Uyeyne'nin mevlâsı)>Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali.

Küleynî'nin tamamını mu'an'an olarak verdiği senedi şu şekildedir: Ashabımızdan bazı kimseler>Ahmed b. Muhammed b. Hâlid>Babası>Abdullah b. Bükeyr>Zürâre>Ebû Ca'fer.

Şeyh Sadûk'un senedi: Hasan es-Saykal>Ebû Ubeyde el-Hazzâ>Ebû Ca'fer.

Küleynî'nin senedinde bulunan Ahmed b. Muhammed b. Halid el-Berkî *İhtilafu'l-hadis* ve daha pek çok kitapları olan bir zattır. Onun hakkında İbn Hacer, "Kûfeli olup Râfizîlerin büyüklerindedir" demiş (İbn Hacer, 1986, I, 262), Safedî ise, "Kendi nefsinde sikadır ancak rivâyetlerinin çoğu duafâya ve mürsel rivâyetlere dayanmaktadır" demektedir. (Safedî, 2000, III, 16).

Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali ise kısaca Muhammed Bakır diye bildiğimiz zat olup Ca'fer es-Sâdık'ın babasıdır ve Şîa'nın on iki imamından birisidir.

Hanımı Ümmü Ferve bnt. Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr olup, çocuklarının nesebi bu sebeple anne tarafından Hz. Ebû Bekir'e dayanmaktadır. Ricâl ve tabakât kitaplarında hakkında söylenenler hep olumlu şeylerdir. Bununla birlikte Semüre'den rivâyette bulunmaya yaşının uygun olmadığı yönünde değerlendirmeler vardır. Münzirî, Ebû Ca'fer'in doğum tarihi ile Semüre'nin vefat tarihleri arasında bizzat dinlemeye engel bir fark olabileceğinden bahsetmektedir. (el-Azîmâbâdî, 1990, V, 47). Semüre'nin vefat tarihi h. 58, 59 veya 60 yılının başları iken Ebû Ca'fer'in (ö. 114/733) doğumu h. 57 yılıdır. Üstelik o Medine'de doğmuşken Semüre Basra'da vefat etmiştir. Bu durumda arada mülâkât olmadığı ve bir ravinin düştüğü anlaşılmaktadır.

Kütüb-i sitte'de Şia'nın imamlarından yapılan birkaç rivâyetten birisi budur. Ebû Dâvûd'un, Ebû Ca'fer'in çok sayıdaki rivâyetinden sadece bunu kitabına alması da biraz garip bir durumdur. Buna ilaveten bahsedilen olayın vukuunda Semüre 20 yaş civarında bir delikanlıdır. 15 yaşında iken Uhud'a katılıp canını Allah ve Resûlü yolunda feda etmeye hazır bir gencin beş altı sene içerisinde Resûlullah'ın (s.a.) ricasını ve teşvikini bu derece inatla reddetmesi çok da makul bir durum değildir. Böyle bir olayın gerçekleştiğini düşünsek bile metinde tarafları suçlamaya mani kapalılıklar vardır.

3. Resûlullah'ın Ateşte Olacağını (Veya Ateşte Öleceğini) Haber Verdiği İddiası

Kaynaklarda anlatıldığına göre Hz. Peygamber içlerinde Semüre b. Cündeb'in (r.a.) de bulunduğu bir grupta otururken "اخركم موتا في النار" buyurarak içlerinden son ölenin ateşte olacağını (veya ateşle öleceğini) haber vermiştir. Bu rivâyete göre Enes b. Hakîm şöyle demektedir: "Medine'ye gitmiştim. Ebû Hüreyre (r.a.) beni görünce çeşitli sorular sormaya başladı. Son olarak da Semüre b. Cündeb'i sordu. Ben de onun sıhhatinin yerinde olduğunu söyleyince sevindi ve bana şöyle dedi: On kişi bir evde oturduğumuz sırada Allah resûlü (s.a.) yanımıza geldi. Elleri ile kapının iki tarafını tutarak yüzümüze baktı sonra: "İçinizden en son ölen ateşle ölecek" buyurdu. "اخركم موتا في النار" şeklindeki ibareyi *ateşte olacak* veya *cehenneme girecek* şeklinde anlamak da mümkün iken genellikle bu mana tercih edilmiş ve Semüre'nin kaynar suya düşerek ölmesini buna yormuşlardır). Ebû Hüreyre (r.a.) devamla: "Orada bulunan sekiz kişi vefat etti. Onlardan geriye sadece ben ve Semüre b. Cündeb kaldı. Hayatta en fazla istediğim şey, şimdiye kadar ölümü tatmış olmaktır" dedi. (İbn Kesîr, 2003, 227). Bu rivâyeti nakleden Enes b. Hakîm'in meçhul olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. (İbn Hacer, 1908, I, 374). O mecliste bulunanlardan bir diğeri de Ebû Mahzûre'dir. O da Ebû Hüreyre (r.a.) gibi Allah resûlünün (s.a.) sözünü düşünmektedir. Evs b. Hâlid: "Ebû Mahzûre'nin yanına gittiğimde ona 'Semüre'nin yanına gittiğimde seni soruyor, senin yanına geldiğimde onu soruyorsun. Bunun sebebi nedir diye sordum.'" Ebû Mahzûre: "Ben Ebû Hüreyre

ve Semüre'nin de bulunduğu bir grupla oturuyorduk. Allah resûlü (s.a.) yanımıza geldi: "İçinizden en son ölecek kişi ateşle ölecek" buyurdu. (Beyhakî, 1998, VI, 458-459; Zehebî, 1985, III, 185). Bu rivâyetin senedinde bulunan Ali b. Zeyd Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd ve daha başka âlimler tarafından zayıf olarak nitelenmiş ve rivâyetlerinin delil olarak kullanılmayacağı belirtilmiştir. (İbn Sa'd, 1990, VII, 187; İbn Hacer, 1908, VII, 322).

Nakledildiğine göre ömrünün sonlarına doğru soğuk algınlığından kaynaklanan ateşli bir hastalık (küزاز/humma, tetanos) meydana gelmiş, tedavi amacıyla da sıcak su dolusu bir kazana oturmasının hastalığına iyi geleceği kendisine tavsiye edilmiş. Ancak Semüre b. Cündeb'in (r.a.) bu kazana düşerek feci halde yanarak can vermiştir. Bu olay Hz. Peygamberden nakledilen rivâyetlerle ilişkilendirilerek anlatılmaktadır. (Erul, DİA, "Semüre b. Cündeb" md. s., 501).

Bu rivâyetin farklı varyantlarını *Şerhu müşkili'l-âsâr*'da (Tahâvî, 1994, XIV, 485-490) bir araya toplayan Tahâvî (321/933) özetle şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Burada ateş/nâr ile kastedilen muhtemelen dünya ateşidir. Bu durumda rivâyet hakkında söylenen zatın fazîletine işaret etmektedir. Çünkü ateşte yanarak ölen kişi bir hadise göre şehittir. Bu ateşin ahiret ateşi (cehennem) olması da muhtemeldir. Bunun sebebi de dünyada yaptıklarının cezası olmasıdır. Ancak Semüre'nin ateşte ölmesi ile anlaşılmıştır ki, bu rivâyetlerin anlamı onun ateşe düşerek öleceğidir, yoksa cehennem ehlinde olduğu değildir. Bu Resûlullah'ın (s.a.) hanımları için söylediği, "Bana en önce kavuşacak olanınız eli en uzun olanınızdır" (Muslim, "Fedâilü's-sahâbe" 101) hadisi gibidir. Hz. Âişe "Biz ellerimizi duvara koyarak ölçerdik, hangimizin eli daha uzun diye. Zeyneb bint. Cahş ölünce ki, boyu kısaydı, becerikliydi, el işi yapar ve kazandıklarından Allah yolunda tasadduk ederdi. Böylece anladık ki, o hayır konusunda bizim aramızda eli en uzun olanmış." Bu durum onlar için Zeyneb'in ölümü sonrasında anlaşılmıştır. İşte Semüre'nin durumu da böyledir. İnsanlar hadisini anlamını onun ölümü sonrasında anlamışlardır.

Tahâvî bu yorumları yaparken rivâyetlerdeki metin ve sened açısından çelişkilere hiç temas etmemektedir. Farklı rivâyetlerde Resûlullah'ın (s.a.) nerede ve kaç kişiye hitab ettiği konusunda çelişkiler vardır. Şu'be>Ebû Mesleme>Ebû Nadre>Ebû Hüreyre kanalıyla gelen metne göre kendilerine hitab edilen topluluk on kişidir. Bu tarik eleştirilmiştir. Çünkü Ebû Nadre'nin Ebû Hüreyre'den (r.a.) semâi yoktur. Bu sebeple Zehebî, "Bu garib bir hadistir" demektedir. (Zehebî, 1985, III, 184). Tahâvî'nin eserine tahkik yazan Şuayb el-Arnaûd da "Hadis zayıftır, Ebû Nadre hariç senedi sikadır. Onun ismi Münzir b. Mâlik b. Katî'a olup Beyhakî'nin dediğine göre Ebû Hüreyre'den semâi sahih değildir" değerlendirmesini yapmaktadır. Şuayb el-Arnaûd rivâyetin diğer tarikleri için de zayıftır, sahih değildir değerlendirmelerini yapmaktadır. Çünkü senedlerin hepsinde meçhul ya da cerh edilmiş raviler vardır. (Tahâvî, 1994, XIV, 485,486, 487, 488, 489; Zehebî, 1985, III, 184, 185).

Rivâyetlerin metinlerinde de çelişkiler bulunmaktadır. Resûlullah'ın (s.a.) bu sözü söylediği topluluğun sayısı farklı metinlerde on, yedi ve üç kişi olarak geçmektedir. Ayrıca Resûlullah'ın (s.a.) bu konuda gaybden haber vermesi bir tarafa Uhud Gazvesi, Rıdvan Biati ve daha pek çok gazvelerde bulunmuş sahabilerini cehennem ile müjdelemesi veya içlerinden birinin ateşe düşerek öleceğini söylemesi ve onları yaşadıkları sürece şiddetli bir endişeye sevk etmesi her şeyden önce kendi tabiatı/sünneti ile de bağdaşmamaktadır. Bahse konu rivâyetlerin sened ve metin açısından zayıflıklar ve çelişkiler içermesi sebebiyle zayıf ve münker rivâyetler olduğunu düşünmekteyiz.

4. Çok Sayıda Kişiyi Öldürttüğü İddiası

Bu konudaki rivâyetler için gösterilen kaynak Taberî'nin (ö. 310/923) *et-Târih*'idir. Taberî ellinci yıl olaylarını anlatırken konuyla alakalı peş peşe üç rivâyet aktarıyor. (Taberî, 1990, V, 236-37):

1. Muhammed b. Selîm diyor ki, Enes b. Sîrîn'e sordum: "Semüre hiç kimseyi öldürdü mü?" Dedi ki: "Semüre b. Cündeb'in öldürdüğü kimseleri saymak mümkün mü?" Ziyâd b. Ebîh bir keresinde onu Basra'da yerine vekil bırakmıştı döndüğünde sekiz bin kişiyi öldürdüğünü gördü. Ona, "Öldürdüklerin içerisinde suçsuz yere katlettiğin birinin bulunmasından korkmuyor musun?" dedi. O da dedi ki: "Bir o kadarını daha öldürsem yine korkmam." (Taberî, 1990, V, 236-37). Bu rivâyet için Taberî'nin verdiği sened şöyledir: Ömer (b. Şebbe)>İshâk b. İdrîs>Muhammed b. Selîm>Enes b. Sîrîn.

2. Ebû Sevvâr el-Adevî'den: "Semüre, bir sabah benim kavimimden hepsi de Kur'ân'ı cem etmiş (hâfız) olan kırk yedi kişiyi öldürdü." (Taberî, 1990, V, 237). Bu rivâyetin senedi, Ömer (b. Şebbe)>Mûsâ b. İsmâîl>Nûh b. Kays>Eş'as el-Haddânî>Ebû Sevvâr el-'Adevî.

3. Taberî, Ömer (b. Şebbe)>Ali b. Muhammed>Ca'fer es-Sadeî>Avf yoluyla rivâyet etmektedir: "Semüre b. Cündeb şehre yaklaştı, Benû Esed'in evlerinin olduğu bölgeden geçerken sokaklardan birisinden bir adam çıkıverdi ve öncü birlik ile karşı karşıya geldi. (Muhafızlardan) korkan birisi mızrak ile hamle edip adamı yaraladı. Birlik çekip gitti. Sonra yaralanan şahsın yanına Semüre b. Cündeb geldi ve "Ne oldu?" diye sordu. Dediler ki, "Emîrin öncü birliği bunu yaptılar." Semüre şöyle dedi: "Atlarımıza bindiğimizi duyduğunuzda mızraklarımızdan korunun." (Taberî, 1990, V, 237).

Tabakât kitaplarında Semüre b. Cündeb (r.a.)'in Hâricîler'e karşı son derece sert davrandığı ve onları öldürmekten kaçınmadığı vurgulanmaktadır. Çünkü o dönemde Hâricîler gayr-i Müslimlerle değil de Müslümanlarla uğraşmakta, kendileri gibi düşünmeyenleri de öldürmekten çekinmemektedirler. Devleti ele geçirmek gibi bir hedefleri de vardır. Dolayısıyla resmî otorite onları isyancı ve düşman olarak görmektedir. Bu sebeple devlet adına görev yapan emirin onlarla mücadele etmesi gayet normaldir. Ancak Semüre'nin (r.a.) altı aylık vekâlet ettiği Basra Emirliği

görevinde savaş ve çatışma dışında sekiz bin kişiyi öldürmüş olması normal şartlarda pek mümkün gözükmemektedir. Taberî'nin öncesinde Semüre'yi (r.a.) karalayan ifadeler yer veren Fadl b. Şâzân (260/874) Haricîleri öldürmesi, ateşe düşerek yanması, şarap sattığı için Hz. Ömer'in ona lanet okuduğu gibi nakillere yer verirken, sekiz bin kişiyi öldürdüğüne değinmemektedir. (Fadl b. Şâzân, s, 66-67). Şîî müellif Abbâs el-Kummî *Sefînetü'l-bihâr*'da Semüre (r.a.) hakkında şunları söylemektedir: "Münafık idi çünkü Ali'ye buğzederdi. Cimri birisiydi. Resûlullah'ın (s.a.) devesini harbe ile vurup yaraladı ve deve onu Resûlullah'a (s.a.) şikâyet etti. Ensardan bir zata hurma ağacı sebebiyle zulmetti... Resûlullah (s.a.) onun ateşte olacağını söyledi, o da ateşe düştü ve yandı. Para karşılığında bazı ayetlerin Ali'nin aleyhinde indiğini uydurdu. Hüseyin'in Kûfe'ye yürüdüğü zaman halkı ona karşı çıkmaya ve savaşımaya teşvik etti." (Abbâs el-Kummî, 1426, IV, 269-270).

Taberî'nin *Târîh*'ine aldığı rivâyetler Şîî müellifler tarafından dillendirilmekte ve her vesileyle karalama amaçlı zikredilmektedir. Taberî, eserinin mukaddimesinde kendisine ulaşan bilgileri kitabına aldığını ve bu bilgilerin doğruluğunu araştırmanın gerekli olduğunu söylemektedir. (Taberî, 1967, I, 7-8). Bu durumda her ne kadar sened zikredilse de rivâyetlerin asılsız olma ihtimali vardır. Doğru olduğu kabul edilse bile, Semüre'nin (r.a.) Ziyâd sonrasında on sekiz ay Basra Valisi olarak göreve atanması göstermektedir ki, yaptığı şeyleri devlet ve insanların salâhı amacıyla yapmıştır. Cemel ve Siffîn olaylarında on binlerce Müslümanın ölmesi bir içtihat hatasının sonucu olarak değerlendiriliyorsa, Semüre (r.a.) tarafından öldürülen insanlar da bir içtihat hatası olarak değerlendirilebilir. Çünkü öldürülenlerin neden öldürüldüğü açıkça zikredilmektedir. Daha on beş yaşında iken kendi isteğiyle Uhud Gazvesi'ne katılarak canını Allah yolunda feda etmekten çekinmeyen birisinin, yaşı kemale erdikten sonra ahir ömründe binlerce masum Müslümanı zulmen öldürebileceğini düşünmek kanaatimizce uzak bir ihtimaldir.

5. Bazı Ayetleri Hz. Ali'nin Aleyhine Te'vîl Ettiği İddiası

İbn Ebi'l-Hadîd'in (ö. 656/1258) "*Ali'yi kötülemek amacıyla uydurulan hadisler bölümü*" başlığı altında (İbn Ebi'l-Hadîd, 1996, IV, 63) Ebû Ca'fer (el-İskâfî)'den (240/854)¹ naklen verdiği bilgilere göre, Muâviye b. Ebî Süfyân, Semüre b. Cündeb'e yüz bin dirhem vererek; ("İnsanlardan öyleleri vardır ki (onun) dünya hayatına dair (aldatan yaldızlı) sözü, senin hoşuna gider ve (hatta bunlar), sözlerinin özlerine uyduğu konusunda da Allah'ı şahit tutar. Hâlbuki gerçekte o, (İslâm'ın ve müslümanların) en azılı düşmanıdır. O,

¹ Ebû Ca'fer el-İskâfî Bağdat Mu'tezilesinden olup Mihne olaylarında parmağı olabileceğinden kuşkulanan birisidir. bk. Ümit, *Mihne Sürecinde Hanefîler*, 2010, 104. Ebû Ca'fer el-İskâfî Şîî olmamakla beraber İbn Ebi'l-Hadîd'in söylediğine göre Hz. Ali'nin tafdili konusunu ısrarla savunan ve Muâviye'yi açıkça hadis uydurmakla itham edenlerdendir. (bk. Gültekin, 2018, 186).

(dönüp gidince veya) iş başına geçince, (Allah'ın emrine karşı gelmek ve hevasına uymakla) ülkede fesat çıkarmaya, harsı (ekonomiyi, kültürü) ve nesli mahvetmeye çalışır. Allah ise fesadı/bozgunculuğu sevmez. Ona: "Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakın." denildiği zaman, (kızır da) gururu kendisini (daha fazla) günaha sürükler; artık böylesinin hakkından cehennem gelir. (Orası) ne kötü bir yataktır!") (el-Bakara, 2/204-205-206). Âyetlerinin Hz. Ali hakkında; 207. Âyetin ("Kimi insanlar da, Allah'ın rızasını kazanmak için canını feda eder; Allah da kullarına çok şefkatlidir.") (el-Bakara, 2/207) ise Hz. Ali'nin katili olan Abdurrahman b. Mülcem hakkında nazil olduğunu rivâyet etmesini teklif etti ancak, Semüre bunu kabullenmedi. Nihayet Muâviye dört yüz bin dirhem teklif edince Semüre bu işi yapmayı kabul etti. (İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, IV, 73; Muhsin el-Emîn, *A'yânu's-Şîa*, I, 334).

Rivâyetin özellikle el-İskâfî gibi hadisçi olmayan birisinden senedsiz olarak nakledilmesi ve bilinen meşhur kaynaklarda bulunmaması dikkat çekmektedir. Bu rivâyetin daha önce hangi kaynaktan aktarıldığı da tespit edilememiştir. Ancak muhtemelen Hz. Ali ve Muâviye taraftarlarının birbirlerinin aleyhine pek çok rivâyet uydurdukları dönemlerde ortaya çıkmış olmalıdır. Semüre (r.a.) "*Yalan olduğunu bildiği halde bir hadisi benden nakleden kişi yalancılardan birisidir.*" (Ahmed b. Hanbel, 2001, XXIII, 333.) hadisini rivâyet eden sahabilerdendir. Onun her şeye rağmen para karşılığında bilerek Kur'ân'a ve Resûlullâh'a iftira etmesi ve hadis uydurması izah edilebilir hiç bir gerekçeye dayanmamaktadır. Bu bilgi hakkında söylenebilecek en doğru şey İbn Ebi'l-Hadîd'in yaşadığı dönemden önce uydurulduğudur.

Sonuç

1. Semüre b. Cündeb (r.a.) erken yaşta Müslüman olmuş, henüz on beş yaşında iken kendisi ile aynı yaşta olan Râfî' b. Hadîc'in iyi ok attığı veya uzun boylu olduğu için Uhud Gazvesine katılmasına Resûlullah (s.a.) tarafından müsaade edilirken, kendisinin katılmasına müsaade edilmemesini kabullenmemiş ve Resûlullah (s.a.) ile bizzat veya üvey babası aracılığı ile konuşarak Râfî' b. Hadîc'i güreşte yenebileceğini söylemiş, yenince de savaşa katılmasına müsaade edilmiş gözü pek, güçlü ve cihad ruhuna sahip bir kişidir.
2. Semüre b. Cündeb (r.a.) öğrenmeye meraklı ve Hz. Peygamber'in meclisine sık giden sahâbilerdendir. Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri titizlikle ezberlemeye gayret etmiştir. Ayrıca kendisine nisbet edilen hadis yazılı bir sahîfenin olması yazmayı bildiğine ve ezberlediği hadisleri yazdığına işaret etmektedir. Fazîletli bir sahâbî olduğuna dair pek çok âlimin sözü nakledilmiştir. Hz. Peygamber'den çeşitli konularda 123 hadis rivâyet etmiştir. Onun rivâyetleri güvenilir kaynaklarda yer almaktadır.
3. Ziyâd b. Ebîh'e Basra valisi iken aynı anda Kûfe valiliği görevi de verilince o hangi şehre gidiyorsa diğerinde Semüre'yi yerine vekâleten altışar aylık

dönemlerle yönetici olarak bırakmıştır. Ziyâd'ın vefatından sonra dönemin halîfesi Muâviye b. Ebî Süfyân onun bu göreve devam etmesini istemiş, böylece 18 ay kadar daha Basra valisi olarak görev yapmış daha sonra görevden alınmıştır.

4. Şarap sattığına yönelik eleştiriler yoruma müsait ihtimaller içermektedir. Bu konuda Buhârî ve Müslim'de de tahrir edilen rivâyetin şerhinde şârihler bilerek haram olan bir şeyi sattığı suçlamasından kaçınmışlardır. Sattığı söylenen hamr, muhtemelen gayr-i müslimlerden alınan cizyenin onlara satılarak paraya tahvil edilmesi veya şarap yapımında kullanılan şıradır. Sarhoşluk veren hamrı içmenin haram, ancak satmanın haram olmadığını düşünmüş olabileceği şeklinde bir yorum da yapılmıştır. Lügatlerdeki bilgilerden hareketle hamr kelimesine üzüm sırası manası vermek daha tercih edilebilir görüştür kanaati bizde hâsıl olmuştur. Çünkü ilme meraklı birisinin sarhoşluk veren şarabı satmanın haramlığını bilmediğini düşünmek uzak bir ihtimaldir. Şayet bilerek şarap satmışsa bu da onu kâfir değil sadece günahkâr bir Müslüman yapar.

5. Ensardan bir zatın bahçesinde bulunan kendisine ait tek hurma ağacı sebebiyle bahçe sahibinin harîm-i ismetini ihlal ettiği ve eziyet ettiği, Ensârî'nin şikâyeti üzerine Resûlullah'ın (s.a.) konuyu çözmek için Semüre'ye yaptığı bütün teklifleri reddettiği, diğer bir ifadeyle Resûlullah'a (s.a.) karşı geldiğine dair rivâyetler daha çok Şîa'nın kaynaklarında geçmektedir. Ebû Dâvûd'da geçen konuyla ilgili rivâyet her ne kadar sened itibariyle daha sağlam olsa da, olayı aktaran ortak ravi Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali (Muhammed Bâkır) Şîa'nın on iki imamından birisi olup 57 yılında Medine'de doğmuştur. Semüre (r.a.) ise 58, 59 veya 60 yılında Basra'da vefat etmiştir. Bu münasebetle arada bir ravi daha olması gerekmektedir. Ancak Şîa'nın imamların ilmi konusundaki inancı açısından bu durum bir sorun teşkil etmemektedir.

6. Semüre'nin (r.a.) Basra'da Ziyâd'ın görevlendirmesi ile emirlik yaptığı altı aylık dönemde sekiz bin kişiyi öldürttüğü vb. rivâyetlerin kaynağı Taberî'nin *et-Târih*'idir. Bu konudaki rivâyetlerin abartılı veya asılsız olmaları muhtemeldir. Çünkü altı aylık Basra emirliği süresinde toplu isyan veya savaş gibi haller dışında ehl-i Kur'ân ve ehl-i iman olan bu kadar Müslümanın sebepsiz yere Semüre (r.a.) tarafından öldürülmüş olması mantıklı düşünülmediğinde izah edilebilir bir durum değildir.

7. Muâviye b. Ebî Süfyân'ın para teklifi ile bazı ayetlerin Hz. Ali'yi zemmetmek için nazil olduğu yalanını uydurduğu bilgisi İbn Ebi'l-Hadîd'in, *Şerhu Nehci'l-belâğ'a* sından nakledilmektedir. Onun kaynağı da âlimler tarafından güvenilir bulunmayan ve cerh edilen Ebû Ca'fer el-İskâfî'dir. Bu bilginin uydurma olduğu aşikârdır. Çünkü tabakât kitaplarında Semüre (r.a.)'e böyle bir suç isnâd edilmemektedir. Rivâyeti aktaran el-İskâfî de güvenilir birisi değildir.

Kaynakça:

- Abbâs el-Kummî. *Sefînetü'l-bihâr*. (1426). Kum: Dâru'l-üsve.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. (2001). thk. Şuayb el-Arnaûd-Âdil Mürşid ve dğr. Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Aycan, İrfan. (1999). "Emevi Dönemi İç Siyasi Gelişmeleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXXIX, 147-174.
- el-Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed. (ts). *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. I-XXV, Beyrut: Dâru'ihyâ't-türâsi'l-Arabî.
- el-'Azamî, Muhammed Mustafa. (1985). *Dirâsât fi'l-hadîsi'n-nebevî*. Beyrut.
- el-Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hakk. (1990). *'Avnu'l-Ma'bûd*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- el-Beğavî, Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed. (2000). *Mu'cemü's-sahâbe*. I-V, thk. Muhammedü'l-Emîn b. Muhammed el-Cengî, Kuveyt: Mektebetü dâru'l-beyân.
- el-Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. (1996). *Ensâbü'l-eşrâf*. I-XIII, thk. Süheyl Zekkâ, Beyrut: Dâru'l-fikr.
- el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn. (1998). *Delâilü'n-nübüve*. I-VII, thk. Abdü'l-Mûdî Kal'acî, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- el-Beyhakî. (2003). *es-Sünenü'l-kübrâ*. I-X, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrut.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. (1979). *el-Câmiu's-Sahîh*. I-IV, thk. M. Fuad Abdülbâki ve dğr., Kâhire.
- el-Buhârî. (1958). *et-Târîhu'l-kebîr*. I-VIII, Haydarâbad: Dâru'l-meârifî'l-Osmâniyye.
- Davudoğlu, Ahmed. (1979). *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*. I-X, İstanbul: Sönmez Neşriyat.
- Ebû Avâne. (1998). *Müstahrecü Ebî Avâne*. I-V, thk. Eymen b. Ârif ed-Dimeşkî, Beyrut: Dâru'l-ma'rife.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. (2009). *es-Sünen*. Riyad: Dâru's-selâm.
- Erul, Bünyamin. (2009). "Semüre b. Cündeb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı*, c. XXXVI, s. 501-502.
- Fadl b. Şâzân, en-Nîsâbûrî. (ts). *el-Îzâh*. Tahran.
- Gülâbâdî, Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Buhârî. (1987). *Ricâlü's-Sahîh el-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife.

- Gültekin, Hikmet. (2018). *Şîa'da Hadis ve Nehcü'l-Belâğa*. Ankara: Nuhbe Yayınları.
- Halîfe b. Hayyât. (1976). *et-Târîh*. thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Beyrut: Dâru'l-kalem.
- el-Hatîb, Muhammed Accâc b. Muhammed. (1980). *es-Sünne gable't-tedvîn*, Beyrut: Dâru'l-fikr.
- el-Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed. (1932). *Meâlimü's-Sünen*. Halep: Matbaatü'l-İlmiyye.
- Humeyd, Ahmed b. Muhammed. (ts). *Kitâbetü'l-hadîs beyne'n-nehyi ve'l-izn*. Medine: Mecmeu'l-Melik Fehd.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. (1992). *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*. I-IV, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Beyrut: Dâru'l-cil.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman et-Temîmî. (ts). *el-Cerh ve't-ta'dîl*. I-IX, Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî.
- İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali. (1959). *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. I-XIII, Beyrut: Dâru'l-ma'rife.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1994). *el-İsâbe fi temyîz's-sahâbe*. I-VIII, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvid, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye.
- İbn Hacer el-Askalânî. (2009). *Takrîbü't-Tehzîb*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1908). *Tehzîbü't-Tehzîb*. I-XII, Hindistan: Matbaatü Dâiratü'l-Me'ârif.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1986). *Lisânü'l-Mîzân*. Beyrût: Müessesetü'l-a'lemî.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed. (1990). *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât*. thk. Mes'ad Abdülhamîd Sa'dânî, Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed el-Bustî. (1988). *Sahîhu İbn Hibbân*. I-XVIII, thk. Şuayb el-Arnaûd, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- İbn Hibbân. (1973). *es-Sikât*. I-IX, thk. Muhammed Abdülmuîd Hân, Haydarâbâd: Dâru'l-Meârifî'l-Osmâniyye.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ ed-Dîmeşkî. (2003). *el-Bidâye ve'n-nihâye fi't-târîh*. I-XX, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî, Mısır: Dâru'l-Hicr.
- İbn Kesîr. (1976). *es-Sîretü'n-nebeviyye mine'l-bidâye ve'n-nihâye*. thk. Mustafa Abdülvâhid, Beyrut: Dâru'l-ma'rife.
- İbn Maîn, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn. (1979). *Târîhu İbn Maîn*. I-IV, thk. Ahmed Muhammed Nur Seyf, Mekke: Merkezü'l bahsi'l-ilmîyye.

- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. (1990). *et-Tabâkâtü'l-kübrâ*. I-VIII, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.
- İbn Ebi'l-Hadîd, Ebû Hâmid b. Hibetullah. (1996). *Şerhu Nehci'l-belâğa*. I-XXII, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Beyrut.
- İbnü'l Esîr, İzzeddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed. (1994). *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. I-VIII, thk. Ali Muhammed Muavvid-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebü's-Sa'âdât el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî. (ts). *en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs*. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî.
- İbnü'l-Esîr, İzzuddîn Ebü'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem. (1965). *el-Kâmil fi't-târîh*. Beyrut: Dâru sâdır.
- İbnü'l-Mülakkîn, Sirâceddîn Ebû Hafs Ömer b. Ali. (2008). *et-Tavzîh li Şerhi'l-Câmi's-Sahîh*. Dimeşk: Dâru'n-nevâdir.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. (1981). *el-Me'ârif*. Kâhire: Dâru'l-me'ârif.
- el-İclî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh. (1985). *Ma'rifetü's-Sikât min ricâli ehli'l-ilm ve'l-hadîsi ve mine'd-duafâi ve zikri mezâhibihim ve ahbârihim*. I-II, thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî, Medine: Dâru'l-Bâz.
- Kalkan, Ahmed. (2014). *Ansiklopedik Kur'an Kavramları ve Güncel Yansımaları*. İstanbul: Davut Emre Yayınları.
- el-Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. (1905). *İrşâdü's-sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. I-X, Mısır: el-Matbaatü'l-kübrâ el-Emîriyye.
- Koçyiğit, Talat. (1967). *Hadîs Usûlü*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kutluay, İbrahim. (2016). "İmâmiyye'ye Göre Sahâbenin Adaleti Problemi". *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe II*. s. 75-114, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kuyucaklızâde Âtîf Efendi. (1910). *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*. İstanbul.
- el-Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb. (1947). *el-Kâfî*. I-VIII, thk. Ali Ekber el-Ğifârî, Tahran: Dâru'l-kütübi'l-İslâmiyye.
- M. Fuâd Abdalbâki. (1987). *Mu'cemu'l-mufehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- el-Mâzenderânî, Muhammed b. İsmâîl. (ts). *Muntehe'l-mekâl fi ahvâli'r-ricâl*. byy: Müessesetü Âli'l-beyt li ihyâi't-türâs.
- Mehmed Zihni Efendi. (1311). *el-Hakâik*. İstanbul: Bâbu Âlî caddesinde 25 numaralı matbaada tab olunmuştur.
- el-Mizzî, Ebu'l-Haccâc Yûsuf b. Abdirrahman. (1980). *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*. I-XXXV, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.

- Muhsin el-Emîn. (ts). *A'yânu's-Şîa*. Beyrût: Dâru't-te'âruf.
- el-Kuşeyrî, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc. (ts). *el-Câmiu's-sahîh*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Necm, Abdülmün'im es-Seyyid. (1979). *Tedvînü's-sünne ve menziletühâ*. Medine: el-Câmiatü'l-İslâmiyye.
- en-Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb. (2009). *es-Sünen*. Riyad: Dâru's-selâm.
- er-Rahmânî, Abdülazîz Ubeydullah. (1981). *Merviyâtü Semüre b. Cündeb el-Fezârî fî Müsnedi'l-İmâm Ahmed*. Mekke: Câmiatü Ümmü'l-kurâ eş-şer'ia ve'd-dirâsâtü'l-ulyâ.
- Rifat Fevzî Abdülmuttalib. (ts). *Kitâbetü's-sünne*. Medine: Mecmeu'l Melik Fehd.
- Rifat Fevzî Abdülmuttalib. (ts). *Tevsîku's-sünne*. Mısır: Mektebetü'l-Hancî.
- es-Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. (1998). *et-Tevşîh Şerhu'l-Câmi's-Sahîh*. I-IX, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- Şeyh Sadûk, Ebû Cafer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh el-Kummî. (2008). *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*. I-IV, Lübnan: el-Emîre Matbaası.
- et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. (1994). *el-Mu'cemü'l-kebîr*. I-XXV, thk. Hamdi b. Abdilmecîd es-Siflî, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. (1967). *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. I-XI, Beyrut: Dâru't-türâs.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme. (1994). *Şerhu müşkili'l-âsâr*. thk. Şuayb el-Arnaûd, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. (2013). *es-Sünen*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Ümit, Mehmet. (2010). "Mihne Sürecinde Hanefiler". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı. 17, s. 101-130.
- el-Vâkidî, Muhammed b. Ömer. (1409). *Kitâbü'l-Meğâzî*. I-II, thk. Marsden Jones, Beyrut: Dâru'l-a'lemî.
- ez-Zebîdî, Muhammed Murtazâ el-Hüseynî. (1973). *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. thk. Mustafâ Hicâzî, Kuveyt: Matbaatu hukûmeti Kuveyt.
- ez-Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. Es-Seriy b. Sehl. (1988). *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbuh*. thk. Abdü'l-celîl Abduh Şelebî, Beyrut: Âlemü'l-kütüb.
- ez-Zehabî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. (1985). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. I-XXV, thk. Şuayb el-Arnaûd ve dğr., Beyrut: Müessesetü'r-risâle.

ez-Zehebî. (1992). *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-Kütübi's-sitte*. thk. Muhammed Avvâme, Beyrut: Dâru'l-Kible li's-sekâfeti'l-İslâmiyye.

ez-Zehebî. (1993). *Târîhu'l-islâm*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, I-LII, Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî.

